

GGG 50

Jüri Valge

keelehooldekeskuse koordinaator

Olulisema info möödunud sajandi kuuekümnendate aastate lõpus ja seitsmekümnendate alguses tegutsenud generatiivse grammatika grupi (GGG) kohta leiab 18. detsembril 2015 Tartus toimunud juubelikonverentsiks „GGG poolsajand” Helle Metslangi juhtimisel valminud veebilehelt (GGG 50). Järgnevalt kokkuvõtte sellest, kuidas uurimisrühm tekkis, kes sinna kuulusid, mida saavutati, mis on saanud või saamas edasi ja mida konverentsil räägiti.

Mati Ereli koostatud kronoloogia järgi algasid GGG sündi otseselt mõjutanud sündmused 1956. aasta üleliidulise strukturalismidiskussiooniga, millele järgnes 1960. aastal NSVLi kõrgharidusministri käskkiri, kus nimetati keeleteaduse tähtsaimad valdkonnad. Eestis olid matemaatikud, eelkõige Ülo Kaasik ja Ain Korjus (Kaasik, Korjus 1959) alustanud ettevalmistusi matemaatiliste tekstide tõlkimiseks vene keelest eesti keelde ning tõdenud, et eesti keele senised uurimismeetodid ei paku selleks piisavat tuge. Edasi tuli juba Huno Rätsepa programmiline „Pidada sammu keeleteaduse arenguga. Eesti keel ja uuemad keeleteaduslikud meetodid ja teooriad” Keeles ja Kirjanduses (Rätsep 1961) ning aasta varem olid alanud tema ülipopulaarsed strukturaalingvistika loengud Tartu ülikooli eesti keele kateedri juures. Kümnendi keskel moodustuski peamiselt eesti keele õppejõududest, aspirantidest ja üliõpilastest koosnev Rätsepa juhtimisel tegutsev uurimisrühm, kuhu kuulus ka teiste alade esindajaid, eelkõige matemaatikuid. GGGsse kuulusid Mati Ereli, Mati Hint, Priit Järve, Jaan Kaplinski, Reet Kasik, Mare Koit, Arvo Krikmann, Asta Kuha (Mölder), Andres Langemets, Helle Metslang (Niinemägi), Reedik Palm, Maie Raitar, Mart Remmel, Huno Rätsep, Helle Saluveer, Ellen Uuspõld, Jüri Valge, Tiit-Rein Viitso, Ülle Viks ja Haldur Õim; tööst võttis osa ka Ivar Kull. 1965. aastal andis rektor Feodor Klement rühma tegutsemiseks loa, sellega sai GGG ametliku staatuse.

GGG andis oma tegutsemisajal välja kaht kogumikku: „Keel ja struktuur” (10 vihikut) ning „Keele modelleerimise probleeme” (7 vihikut). Rühma liikmed tõlkisid Milka Iviči raamatu „Keeleteaduse põhisuunad”, mis tuli kasutusele kõrgkooliõpikuna, ning koostasid generatiivse grammatika terminite sõnastiku. Oma tegutsemisajal korraldas GGG neli aastakoosolekut (1969–1972), mille ettekannete kohta avaldati teesid; hiljem ilmus teesidevihik rühma asutamise 25. (1990) ning samuti 50. aastapäeva (2015) puhul. GGG tegutsemine leidis ka rahvusvahelist kajastamist: 1965. aastal Huno Rätsepa ettekande kaudu II fennougristide kongressil Helsingis ning 1973. aastal Rätsepa, Õimu ja Erelti artiklitega sarja „Foundations of Language Supplementary Series” kahes kogumikus. Tegutsemisaja alguse tähtsündmuseks oli kahtlemata GGG korraldatud üleliiduline generatiivse grammatika konverents Käärikul (1967), millest võtsid osa paljud silmapaistvad lingvistid kogu Nõukogude Liidust.

Kui GGG aktiivne tegevus 1973. aastal lõppes, oli lisaks eespool viidatud saavutustele täidetud üks põhilisi rühma asutamisega seotud lootusi: oli kujunenud kaasaegse teoreetilise ettevalmistusega keeleteadlaste põlvkond, kellela tänapäevase eesti lingvistika taset ja saavutusi ning keeleelu üldse on raske ette kujutada. Endiste GGGlaste hulgas on kümme Eesti ja välismaa ülikoolide professorit, kolm akadeemikut, üheksa Wiedemanni keeleauhinna ja riigi teaduspreemia laureaati. Rühma liikmete tähtsamad töösaavutused on ülevaatlikult kokku võetud konverentsi teesidevihiku personaalia-osas (GGG 2015), seetõttu nimetatagu siin vaid olulisimaid töödest, mille valmimisega GGGlased üksi või koos teiste autoritega on seotud: uurimus „Eesti keele lihtlausete tüübid” (Rätsep), „Eesti keele grammatika” I–II (Erelt, Metslang, Kasik, Viks), uurimused eesti keele fonoloogia, prosodia jt aladel, sh „Eesti keele sõnafonoloogia” I, „Eesti keele astmehalduse ja prosodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid” (Hint), ülevaateteos „Estonian Language” (Erelt, Viitso), „Stahli mantlipärijad” ja „Sõnamoodustus” (Kasik), „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” (Viks), „Eesti vanasõnad” I–V, „Eesti mõistatused” I–III:2, „Vanasõnaraamat” (Krikmann).

Endised GGGlased on olnud juhtivalt tegevad kahe eesti keele riikliku arengukava ja nende seireülevaadete koostamisel (Erelt, Metslang, Valge, Viitso, Õim), eesti keele laste riigiprogrammide algatamisel ja elluviimisel (Erelt, Valge, Õim) ning keeleshalduste koostamisel (Valge, Viitso), algatanud ja (pea)toimetanud uurimustesarju (Koit, Rimmel),

õpetanud lapsi ja üliõpilasi (Kuha, Saluveer, Uuspõld). Maie Raitar oli tunnustatud toimetaja ning kunstiuurija, Reedik Palm matemaatilise lingvistika teerajajaid Eestis. Saavutuste loetelu pole lõplik, sest nii eesti keele valdkondade akadeemiliste tervikkäsitluste kui ka neile toetuva uue eesti keele grammatika koostamisel on kunagistel GGGlastel (Erelt, Kasik, Metslang, Viitso) oma roll.

Jõulueelne juubelikonverents koosnes kahest osast: „GGG ja GGG-lased tänase pilguga” (juhatas Helle Metslang) ning „GGG ja muud suunad teel homsesse” (juhatas Karl Pajusalu). Esimeses käsitleti GGGd üldiselt ja selle ajaloolist konteksti (Hint, Valge, Leo Vöhandu), GGGd eesti lauseõpetuse uurimisel (Erelt) ning GGG kaudu keeleteadusesse tulnud mõisteid *keelekasutus*, *keelevõime*, *suhtlus* (Õim); jutuks tulid ka teemad, millel rohkem kokkupuudet GGGlaste kui GGga: läänemere-soome keelte konsonandisüsteem (Viitso), *aus*-lõpuga sõnad (Krikmann), netikommentaaride analüüs (Koit) ning Huno Rätsepa raamatu „Eesti keele lihtlausete tüübid” näitelauseste korpus (Tõnu Tamme, Addi Rull, Vöhandu). Teises pooles, kus pilk GGst lähtuvalt suunatud tulevikku, rääkis Külli Prillop optimaalsusteooriast, Merilin Miljan süntaksi formaalsetest uurimismeetoditest 21. sajandil ning Martin Aher ja Renate Pajusalu formaalsemantika hetkeseisust. Keelte elujõulisuse ja keelevalikute muutumise agendipõhist modelleerimist kirjeldasid Martin Ehala ja Kuldar Taveter.

Kõikide ettekannete teesid, samuti failid tähtsamate artiklitega on nähtavad GGG veebilehel, mida tutvustas Helle Metslang. Veebilehelt leiab GGG ajaloo, uurimisrühma liikmete fotod, olulisemad publikatsioonid, tegevuse meediakajastusi ning fotosid eelmise sajandi kuuekümnendatest aastatest kuni konverentsipäevani.

Viidatud kirjandus

GGG 50 = <http://www.ggg.ut.ee/>

GGG 2015 = GGG 50. Juubelikoosolek 2015. Teesid. Toimetanud Jüri Valge. Tartu. Kaasik, Korjus 1959 = Ülo Kaasik, Ain Korjus. Automaatselt tõlkimisest. – Keel ja Kirjandus 11, 663–673.

Rätsep 1961 = Huno Rätsep. Pidada sammu keeleteaduse arenguga. Eesti keel ja uuemad keeleteaduslikud meetodid ja teooriad. – Keel ja Kirjandus 11, 641–647.